

”MIND THE GAP”*

Impersonaalsusest ja personaalsusest fs-i luules (teiste eesti luuletajate kontekstis)

AARE PILV

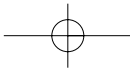
Tiit Hennoste avaldas möödunud aastal uusima eesti kirjanduse ülevaate, mille põhieesmärkideks on välja joonistada viimase 10 aasta olulisemad suunad ja peamised muutused.¹ See on ilmselt üks söakamaid katseid üldistada tänapäeva eesti kirjanduse ”asjade seis”. Luulest kõneldes toob ta esile nimed, kes ”valitsevad” uue sajandi alguse eesti luulet – need on Jürgen Rooste, Elo Viiding, Asko Künnap ja Kristiina Ehin 1990. aastail alustanud põlvkonnast ning Doris Kareva varasematest. Ning lõpuks lisab Hennoste veel eraldi: ”Kui ma aga hakkaksin otsima kogumikku, mis võiks olla kõnesoleva aja sümboliks luules, siis saab selleks fs-i ”2004”. Eesti elu anno 2004: külmus, pori, vihm, alandus, sotsiaalne lämbumine elu solgis. Resignatsioon. Kirjutaja kõneleb. Kujund pole enam vajalik. Luule pole enam vajalik. On vaid sõnaks saanud liha.”²

Ma nõustun Hennoste üldistustega laias laastus (kuigi mitte kõigis üksikasjus) ja jagaksin selle nimestiku veel kaheks: ühel pool Ehin, Kareva ja Künnap kui traditsioonilisema harmoonialuule jätkajad (nagu Hennoste ütleb Kareva kohta, ”luule, nagu olema peab”); ja teisel pool Rooste, Viiding ja fs, kelle tekstid pöörlevad mingi disharmoonilise lõhe ümber, mis asub kõnelejas või kõneldavas sõnas (mina lisaksin sellesse teise seltskonda ka Triin Soometsa – Hennoste räägib Soometsast pisut teistes kontekstides). Erinevus nende kahe poole vahel ei seisne isegi mitte teemades (sest Ehin ja Künnap puudutavad nt sotsiaalseid teemasid samavõrd kui Rooste ja Viiding), pigem paikneb see erinevus kõneleva subjekti intonatsiooni tasandil ning seisneb erinevates uskumustes kõneleja terviklikkuse ning kõneleja ja kõneldava sõna ühtsuse suhtes. Esimese rühma luuletajad valdavad, haldavad, kodustavad sõna, teise rühma omad on oma sõnade poolt aetud mingisse tundmatusse tegelikkusse, mis pole täies vastavuses nende ”algsete” kavatsustega. Esimesed on turvalised ja julgustavad, teised liiguvad epistemoloogilise ohu sfääris. Esimesed kirjutavad inimväärtuste koherentse süsteemi raames, teised pööravad tähelepanu lõhedele või lünkadele neis väärtustes (ning võivad selle kiuste või hoopis selle tõttu olla esimestest kohati moralistlikumadki). Ja siinse teksti teema seisukohalt on oluline, et esimeste hääle allikas on üsna püsiv ja kindel, samal ajal kui teised liiguvad oma

* Kirjutise aluseks on ingliskeelne ettekanne UTKK seminaril ”Turn of the Century, Turns in Literature II: Estonian and Latvian Literatures in the European Context at the Turn of the 20th/21st Centuries” Viinistus 22.–23. mail 2007. Mõnede siinse arutluse lähtepunktide eest tänan Jaanus Adamsoni. Ettekanne ja sinne artikkel on valminud ETF-i grandil 6816 toel.

¹ T. Hennoste, Piirideni jõudmine. Eesti kirjandus uuel sajandil. – Looming 2006, nr 9, lk 1395–1410.

² T. Hennoste, Piirideni jõudmine. Eesti kirjandus uuel sajandil, lk 1397.

personaalsuse kaotamise ohu piiril ning nad riivavad teatava impersonaalse keele võimalikkust.

Loomulikult pole see eesti luules midagi päris uut; me võime seda laadi impersonaalsuse ühe äärmusena näha kas või mõnesid Kivisildniku 1990. aastate tekste – täielikult teiste tekstide tükkidest tehnoloogiliselt konstrueeritud tekstid, mis ometi on mõeldud väljendama hoiakuid kirjanduskonventsioonide ning ühiskondlike väärtuste suhtes; masinavärgi poolt tehtav vali inimhääli.

Kuid võib-olla kõnekam ja varasem näide seda laadi poeetilisest häälest, mis asub intiimse personaalsuse ja mingi kummalise impersonaalsuse piiril, on Jüri Üdi luule 1970. aastail: luule, mille kohta Hasso Krull on kasutanud Julia Kristeva eeskujul väljendit "luulekeele revolutsioon".³ See oli midagi üsna uut võrreldes senise postsümbolistliku ja humanistliku eesti luuletraditsiooniga, selle subjektiivsus oli moraaline, peidetud maskimängude taha, selle kõneleja toon oli ambivalentne – koomiline ja traagiline samaaegselt, jne. Ja ma arvan, et üks viis määratleda seda luuletajate rühma, kes domineerib praeguses luulepildis – fs, Elo Viiding, Jürgen Rooste, Triin Soomets –, on näha neid tolle Üdi teostatud revolutsiooni "pärijatena".

Fokuseerudes lähemalt fs-i luulele, toimib Jüri Üdi/Juhan Viidingu paralleel päris huvitavalt. Et seda näidata, peab põgusalt iseloomustama fs-i n-õ poeetilist arengut Üdi/Viidingu muutumiste taustal. Tema esimene luulekogu "Ka jumal on inimene" ilmus 1997.⁴ Siis kasutas ta pseudonüümi François Serpent, oli osa (vähemasti paistis nii) poeetilisest rollimängust, mis ehitus ka avalikel esinemistel nähtavale imagole ja tekstiesitusviisile. Selle raamatu luuletused on riimitud meetrilised nelikud, sisu poolest veidi karnevalilikud fantaasiad, mis kohati löövad lugejat oma obstsöonsuse ja vägivallaga. Neist tekstidest võib leida seoseid keskaegse, müütilise või muinasjutumaailmaga ning mõnikord on kõnelev tegelane ähvardav sõjapealik (Prantsuse kuningas François või Macbeth). Sageli on tekst laetud ähmase ängiga. Igal juhul on Serpent'i varane luule maneristlik rollimäng ning me võime sealt leida intonatsioonilisi ja motiiviiviteid Jüri Üdi luulele (nt "aastalaada" motiiv lk 23). Ka Jüri Üdi luule olid sageli irooniline rollimäng, võib-olla vähem agressiivne ja rohkem humoorikas Serpent'i tekstidega võrreldes.⁵

Ehk iseloomustavad Serpent'i esikkogu pidevust tema hilisemate tekstide suhtes parimini värsid *mind usu et tõepoolest noole/kord lõhestab silm minu sees*⁶ (pangem tähele suunda: just silm on lõhestaja ja nool on objekt).

Jüri Üdi hakkas kasutama oma pärisnime Juhan Viiding 1970. aastate lõpul ja see tähistas ka märgatavat teisenemist tema luules: iroonilise rollimängu asendas otsene ja siiras kõneviis, tekstid muutusid minimalistlikumaks ning väljendasid üsna selgesti humanistlikke väärtusi ilma erilise paatoseta.

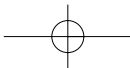
Ka Serpent'i luule hakkas muutuma. Kui me võrdleme tema esikkogu ning kolmandat kogu "2004", siis ilma autorit teadmata oleks suhteliselt kee-

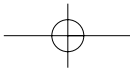
³ Vt H. Krull, Jüri Üdi, Juhan Viiding ja eesti luule. – J. Üdi ja J. Viiding, Kogutud luuletused. Koostanud ja järelsõna kirjutanud H. Krull. Tallinn: Tuum, 1998, lk 585–620; selle revolutsiooni introductseeritud uudest poeetilisest subjektiivsusest vt lk 597–602.

⁴ F. Serpent, Ka jumal on inimene. Tartu: EK-i Kaasaegse Kirjanduse Keskus, 1997.

⁵ Jüri Üdi luulelaadi kui üht oma tekstide adekvaatset lugemiskonteksti on fs ka ise tunnistanud, nt intervjuus S. Vabar / F. Serpent, Masin ja madu. – Looming 2002, nr 9, lk 1403–1404.

⁶ F. Serpent, Ka jumal on inimene, lk 26.

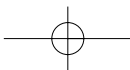
ruline ära tunda, et tegu on sama inimese luulega. Nende kahe raamatu vahel asub "Valgete kaantega raamat" (2000),⁷ mis sisaldab ühisjooni mõlema raamatu laadidega. Siin püütakse vabaneda artistlikest poosidest ja liikuda otsekohele, mõnikord lausa lameda väljendusviisi poole. Põhimeeleolu on külmus, hallus, miski on alati oma õudusega ähvardamas (kuid pole täpselt teada, mis see on; selle lakoonilisim väljendus on kaherealine luuletus lk 8: *miski on olemas/see hirmutab mind*). Mõnikord on endine manerism muutunud sama rea tuumaks korrutamiseks läbi luuletuse. Selle luule maailm on pidevas kokkuvarisemise ohus – maailm võib kergesti osutada illusoorseks ning reaalsus on midagi räpast, ebainimlikku ja igavat. Tasub ka tähele panna, et selles kogus saab alguse masina teema, mis jätkub suuremal määral "2004-s". "Valgete kaantega raamatu" fiktsionaalseks kirjastajaks on märgitud "long long train train", mis on mõeldud osana raamatu esteetilisest süsteemist; kolmanda raamatu kujundus viitab otseselt raudteele ja tehasmaastikule. Olgu selle raamatu stiilinäitena toodud järgmine luuletus: *kõik möödub nagu rong/saab valust teine valu/raual on raua maitse/ja kurbust polegi enam* (lk 58). Siin kirjeldatakse mitteinimliku, impersonaalse valu puudutust – valu ilma kurbuseta.

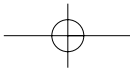
Oma kolmandas raamatus kasutab ta juba uut pseudonüümi – fs. See ei ole enam rollinimi, nagu oli François Serpent. Ometi ei võta ta rollinimest loobudes kasutusele oma pärisnime. Tähed fs pole isegi mitte nime initsiaalid, nad pole üldse nimi selle täies tähenduses. Pigem on see täheühend nime taandamine pelgaks tunnuseks, signatuuriks. See on nime signaal, mitte nimi ise – midagi üleüldist ja sattumuslikku. Nagu ta ütleb oma raamatu lõpuvärssides (lk 79): *f nagu f/s nagu s/mees nagu mees ikka*.

Võrreldes Üdi/Viidinguga on fs samuti läbi teinud muutuse ja mingis mõttes on need muutused üsna sarnased – maskeraadist siirama tooni poole –, kuid teisalt on nende vahel ka olulisi erinevusi. Võiks öelda, et fs alustas sarnasest punktist ja liikus sarnases suunas nagu Jüri Üdi, kuid kohad, kuhu nad saabusid, on erinevad, sest muu kontekst on teine. Kui Üdi/Viiding n-ö võttis maskid eest, et saada iseendaks ja kõnelda südamest südamesse nagu tõeline isiklikku sõnumit väljendav poeet, siis Serpent/fs näib uskuvat, et poedisignatuuri asendamine "päris" nimega oleks vaid ühe maski vahetamine teise vastu; ta on ka korduvalt oma intervjuudes ja muidu vestlustes avaldanud hoiakut, et see, milline ta eraelus on või välja näeb, pole tema tekstide mõistmise seisukohalt sugugi tähenduslik. Igal juhul jääb mulje, et fs soovib, et tema luuletusi loetaks võimalikult väljaspool tekstidega kaasnevat konteksti.⁸ Muidugi on sellised hoiakuavaldused luuletajate puhul alati pisut

⁷ F. Serpent, valgete kaantega raamat. [Tallinn:] long long train train, 2000.

⁸ Vt nt intervjuus Priit Kruusile: "... kui sinna veel kodanikunimi ka alla panna, siis mõjuks see juba nagu nende inimeste jutt, kes tänaval või kõrtsis võhivõõraid oma isikliku eluga tyytavad. [...] Kui tekst on aga allkirjastatud täheühendiga, mis ilmselgelt ei ole kodanikunimi, siis ei peaks see mõjuma nii, vaid nagu pilt seinal – võib-olla seostub mingi elulise kogemusega, võib-olla tekitab resonantsi, ehk paneb mõtlema või tekitab tunde, aga samahästi võib jääda ka mustaks ruuduks. [...] Minu arust on luuletajal vaja oskust asju ... edasi anda, aga mitte mingit spetsiifilist tüüpi nime. Teisest küljest arvan, et mitmetel põhjustel (tarbijasõbralikkus, autorikaitse jpm) on otstarbekas oma tekstid yhise nimetuse või märgi abil signeerida. Selleks peaks kahest tähest piisama, üks oleks aga juba natuke vähe. Vist. [...] Mind on üks (ja hea, kui niigi palju, mõnikord ma kahtlen selles). Kahestumist pole veel esinenud. Yhe fiktsioonina – kodanik Indrek Mesikepina – esinen ma yhtedes paberites, teise – fs-ina – teistes. [...] mis mu nimi on, selle peale ma (enam aas-

kahtlased, mitte ses mõttes, et nad oleks ebasiirad, vaid selles mõttes, et luigejad loevad luuletusi alati *kellegi* luuletustena, nad ei taha olla mitte pelgalt kõnetatud, vaid *kellegi* poolt kõnetatud – kui see nii poleks, siis avaldaks fs oma raamatuid ilma igasuguse autorinimeta. Kuid loomulikult ei saa me luuletajat ka kuidagi alahinnata – tegelikult tuleb arvata, et fs on teadlik sellest paradoksisist, lõhest erinevate samaaegselt aset leidvate positsioonide vahel: ühelt poolt vajadus öelda midagi puhtalt iseendana ilma igasuguste kultuuridraama filtriteta (sh luuletajaks olemise filter) ja teisalt võimatus esitada ennast *kellenagi* koos oma kultuurilise kapitali kontekstiga, sest ilma selleta ei tunneks keegi ennast kõnetatuna.

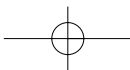
Ma arvan, et see lõhe, mida väljendab ka signatuuri fs kasutamine pseudonüümi või pärisnime asemel (vahel), on üks versioon sellest fundamentaalsest lõhest või lüngast, millest ta kõneleb üha uuesti. Signatuur fs tähistab tegelikult seda vältimatut lõhet autentse kõneleja ning poeedi kui kultuurilise rollimängu tegelase vahel – lõhe kellekski olemisest keeldumise ja eikellekski olemise võimatuse vahel.

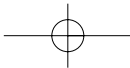
Vaadeldes fs-i tekste, näeme, et see lõhe on üks tema luule olulisi motiive. Näiteks tekst tema teisest raamatust, "Lõ he" (lk 30), mis on ka graafiliselt kaheks lõhestatud. Luuletus räägib, et minategelane näeb tänaval ilusat tüdrukut, kuid tema enda keha on lõhestatud – nõnda pole eraldatus mitte esmajoones tema ja tüdruku vahel, vaid juba temas endas.⁹

Pealkirjastades oma teksti "Mind the Gap", kasutan ma Londoni metroo hoiatuslauset, mis on saanud kogu metroo tunnussignaali: sellega tuletatakse inimestele meelde, et nad paneksid tähele vahemikku rongi ja platvormi vahel ega astuks sellesse. Mulle näib, et kui fs oleks ingliskeelne luuletaja, kasutaks ta tõenäoliselt seda motiivi, kuid see väljend ei tähendaks sel juhul lihtsalt ettevaatlikkust lõhest üle astumisel, vaid ka selle lõhe pidevat meeleshoidmist; veelgi enam, ta ehk interpreteeriks seda väljendit nii, et see kõlaks nagu nimi (*Jack the Ripper* 'Rappija Jack', *Elizabeth the Queen* 'kuninganna Elizabeth', *Mind the Gap* 'lünk nimega Mõistus'). Et ta seda kasutada võiks, seda sisendab asjaolu, et rongid ja raudtee on fs-i luules sageli igasuguse masinavärgi, süsteemi, tehnika sünonüümiks – masin on midagi elu suhtes täiesti võõrast (nt kogus "2004" korduv fraas *suurte autodega veetakse surma*), kuid samal ajal on masinad midagi, ilma milleta ei saa olla keegi, olla elus. Näiteks luuletuses lk 20 kõneldakse, et masinad (mobiiltelefonid) on "armastuse abimehed", mis kannavad inimlikku lähedust, ilma nendeta poleks armastajate vahel mingit sidet. Ehk kõige mõjusam tekst selles suhtes on lk 60: ta tuleb varahommikul tööle, vaatab aknast välja ja tunneb äkki oma sõrmede all midagi sooja, ehmuib ning saab siis aru, et puudutab iseenda keha. See on peaaegu, nagu masin (või loom) avastaks, et ta on elus, nagu neutraalse olemasolu masinavärg avastaks, et see miski elav on tema ise ja mitte miski muu. See pole lõhe ületamine, identiteediterviku taastamine, nagu võiks esimesel hetkel arvata, vaid just vastupidi – tegelikult on see hetk, mil lõhe astub oma õigustesse, sest see on hetk, kus samaaegselt täidavad puudutus ja

taid kyll) ei mõtle. Ma ei kõneta ennast nimepidi." (P. K r u s, fs. – Vihik 2005, nr 10, kevad, lk 25–27.)

⁹ Kõrvalmärkusena: otsides ingliskeelse ettekande jaoks Internetist selle luuletuse tõlget, sisestasin märksõnad "serpent" ja "split", ning esimese vastusena sain lehekülje, milles räägiti, et mao keel on kaheks lõhestatud – täiesti juhuslikult leitud metafoor, mis sobiks hästi fs-i enda poeetilist kõnet iseloomustama.

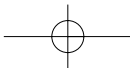

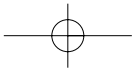
teadlikkus sellest, et puudutatud keha kuulub samale kehale, mis puudutab; just sellest hetkest on olemasolu lõhestatud, sest puudutaja ja puudutatav eristuvad, puudutus on lõhestatud, ja on lõhestatud just seepärast, et mõlemad – nii puudutaja kui puudutatav – kuuluvad samale kehale.

Ses suhtes on huvitav ka luuletus lk 15, kus räägitakse fs-iks olemisest: *alanda ennast / madalamaks kui loom / madalamaks kui masin / ole fs*. See, keda tähistavad tähed fs (ja nagu varem nägime, on fs "mees nagu mees ikka", s.t põhimõtteliselt igamees, inimene kui selline), on midagi alamt loomast või masinast, ta on nendega võrreldes midagi ebatäielikku. See on nii just seepärast, et masinal või loomal puudub too keskne või põhimine lõhe – nad on, mis nad on, nad ei saa olla üllatunud tõsiasjast, et see, mida nad puudutavad, on nende oma keha. Nii võiks öelda, et fs alustab oma n-ö epistemoloogilisi süllogisme masinlikkuse või loomalikkuse positsioonist – s.t impersonaalsuse positsioonist – ning jõuab sel viisil personaalsuse lävele, personaalsuse võimalikult minimaalse määrani.¹⁰

Rääkides personaalsuse astmest selles luules, juhiksin ma tähelepanu sellele, mida võiks nimetada hääleks, tooniks, intonatsiooniks. fs-i luule stiil on üsna kuiv ses mõttes, et kõneleja ei peida end poeetiliste ornamentide taha, ei sula unetõesse, ei haju keelemängudesse jne. Keel on selge ja lausub midagi otseselt haaratavat, mitte ei väljenda unenäolist impersonaalsust. See ei tähenda, nagu fs ei kasutaks metafoore või teisi kujundeid (nagu Hennoste ütleb) – ta kasutab neid. See luule on oma kirjeldustes üsna objektiivne. Näib, et kõnelev subjekt on neis tekstides konkreetne ja selge. Aga mulle näib, et kõnelev subjekt on natuke liiga selge, liiga otsene, liiga konkreetne. Kui vaadelda tema tooni lähemalt, siis võib näha, et kuigi kõneldakse ühe konkreetse inimolendi konkreetsest elust, on toon, intonatsioon ise puhastatud

¹⁰ Siinkohal on huvitav mainida, et seda, kuidas iseenda keha tajumise kaudu loodavas personaalses identiteedis on algusest peale kohal ka keha ja selle tajumise vahelise katumise mittetäielikkusest tulenevad impersonaalsed lüngad, on huvitavalt kirjeldanud juba Maurice Merleau-Ponty oma "Taju fenomenoloogias". Merleau-Ponty võtab arutluste lähtepunktiks fantoomjärese fenomeni (fs-i luuletust võiks tõlgendada kui fantoomjärese tajule vastassuunalist ehmatust selle üle, et n-ö fantoomkeha osutub tegelikuks), milles avaldub vastuolu ühelt poolt keha anonüümse ja spontaanse maailmas toimimise ning teisalt teadliku kehataja vahel. Üldistuste hulgas kirjutab Merleau-Ponty näiteks: "Kui inimene pole kinnistatud sellesse sünkreetilise seadumuse maatriksisse, milles loomad elavad teatavas *ek-staasis*, kui tal tuleb olla teadlik maailmast kui kõigi seadumuste ühisest põhjustest ja kõigi käitumismustrite teatrist, siis peab tekkima distants tema ja selle vahele, mis kutsub esile tema tegevuse [---]; iga hetkeline olukord peab tema jaoks lakkama olemast olemise totaalsus, iga konkreetne reaktsioon ei saa enam täita kogu tema tegevusvälja. Veelgi enam, nende reaktsioonide väljatöötamine ei pea toimuma mitte tema eksistentsi keskmes, vaid perifeerias, ja lõpuks ei saa reaktsioonid ise enam nõuda, et igal juhtumil võetaks mingi spetsiaalne positsioon, vaid nad tuleb kujundada ühekorraga kogu nende üldisuses. Seega, loobudes osaliselt sellest spontaansusest, osaledes maailmas stabiilsete organite ja paika pandud käitumisringide kaudu, omandab inimene mentaalse ja praktilise ruumi, mis teoreetiliselt vabastab ta keskkonnast ja võimaldab tal seda *näha*." (M. Merleau-Ponty, *The Phenomenology of Perception*. Transl. C. Smith. London–New York: Routledge, [1962] 2004, lk 100–101). Merleau-Ponty valgel saaks fs-i "süllogismide" struktuuri ehk veelgi täpsustada: loom ja masin ei asu mitte samal tasandil, vaid n-ö kahel pool nende vahel asuvat õhukest personaalsust (sest masin on pigem see, millesse inimlik olemine oma käitumisjoonise üldistumistendentsis suubub), ja "liikumine" toimub suunal impersonaalne loom – personaalsus – impersonaalne masin. Nii et impersonaalsuse lävi piirab personaalsust pigem "kahelt poolt", kuid siinkohal pole sel eristusel tegelikult suuremat tähtsust.

spetsiifilisest stiilist, spetsiifilisest "tämbri", rütmist või eksaltatsiooni laadist. Sel toonil pole tegelikult subjektiivset eripära, see on läbipaistev. Ta on lihtsalt tavaline.

Ja me võime lisaks meenutada, et kui nimi fs neis tekstides esineb, siis ei tähista ta mitte niivõrd spetsiifilist üksikut individuaalsust, kuivõrd fs on "mees nagu mees ikka". fs on nime ase, mitte nimi ise; nõnda ka kõneleja on pigem kõneleva subjektiivsuse ase kui subjektiivsus ise oma ainulise värvi ja maitsega. Ja küsides otse "kes kõneleb fs-i luuletustes?", võiks minu arvates vastata, et see on "igamees"; see on keegi, keda me kuuleme väga selgelt kõnelemas, kuid me ei tunne teda ära – see on lihtsalt "keegi" ("kes" nimisõnana, puhas kellegi ase ilma konkreetse "kelletagi", n-ö "keegisuse-asi"). Me ei saaks öelda, et see on mingi impersonaalne, ebaisikuline olemine, kuid samas on selle isiku kohta raske öelda midagi rohkemat, kui et ta on isik – kogu aeg temaga midagi juhtub, ta kõneleb sellest, kuid tema hääl on läbipaistev. See ei ole öieti ühe "mina" hääl, see on ühe "tema" hääl. Või veelgi täpsemalt, see on hääl, mis tuleb lõhest eneseks-olemise ja eikellekski-olemise vahel.

Nii võib fs-i luule arengut visandada liikumisena, mis algas rollimängust ja on jõudnud mitte niivõrd äratuntava autentsuseni, kuivõrd teatava positsioonini "sealpool" rollimängu ja autentsuse opositsiooni, sest autentsust ei saa esitada, sellele saab vaid vihjata. Ja sellisena on fs kindlasti suveräänne autor eesti luules, sest ta saavutab selle positsiooni lihtsa ja selge keelekasutuse kaudu, mitte mõne müstilise keelekasutuse konstruktsioonide kaudu, mis oleks sellisel juhul palju ootuspärasem.

Algupoole mainisin Elo Viidingu, Jürgen Rooste ja Triin Soometsa nimesid. Ka nende tekstid esitavad võimalusi kirjutada väljaspool traditsioonilist humanistlikku kindlat personaalsust, kuid muidugi on nende tehnikad ja tähelepanupunktid teistsugused. Rooste kirjutab purskelist ja eksalteeritud luulet, kus subjekt on sageli mingitesse poolteadlikesse seisunditesse hajumise piiril, tekstide mina on voolav ja ülevoolav ega ole kunagi täielik – peamiselt seetõttu, et puhas armastus, mida ta otsib, pole saavutatav ilma mina pihustumiseta. Elo Viidingu tekstide hulgas võib leida mõnesid väga kummalisi luuletusi, kus kõneleja räägib asjadest, mis puudutavad ainult teda enast – ses mõttes on need tekstid peaaegu ebakommunikatiivsed ja väga intiimsed –, kuid samal ajal on kõneleja toon nõudlik, isegi käskiv, kohustav. Nõnda tekib huvitav efekt teatavast üleisiklikust häälest, mis räägib igäuhega, kuid mitte kellegagi konkreetselt. Lugeja tunneb end kõnetatuna, kuid mitte kui individuaalne lugeja, vaid kui keegi üldine – võrdlusena tuleb meelde sõjaväkke kutsuv plakat, kus mees osutab sõrmega meie poole ja ütleb "me vajame sind", ja tegelikult ei vajata kedagi individuaalselt, vaid palju "keegi'sid". Mis puutub Soometsa, siis tema luules on autentse hääle ja kõnetatuse probleemid asuvad rohkem sisuplaanil, mitte niivõrd tekstide intonatsiooni tasandil, mis on võrdlemisi traditsiooniline.

Näib, et erinevad otsingud impersonaalse või ülepersonaalse hääle piiridel, mis samal ajal kõnetaksid inimesi intiimselt, on üks oluline liin uuemas eesti luules – ja selle teostamiseks on erinevaid viise. fs on üks huvitav näide sellest.

